

Asia: VN/24520/2023

Uuden vammaispalvelulain soveltamisalan tarkentaminen

Lausunnonantajan lausunto

1. Lausunnonantajan organisaatio

Järjestö

2. Pidätkö hallituksen esitysluonnoksen 3 luvussa kerrottuja tavoitteita kannatettavina?

ei

Voit halutessasi esittää huomioita:

Kehitysvammaisten Tukiliitto katsoo, että vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen ja erityispalveluiden saatavuuden turvaaminen ovat sinänsä kannatettavia tavoitteita. Näitä ei kuitenkaan voi tosiasiallisesti pitää nyt ehdotetun sääntelyn päämäärinä, kun otetaan huomioon, että esitysluonnoksen mukaisesta soveltamisalasäännöksestä on poistettu lain soveltamista ohjaavat viittaukset YK:n vammaissopimuksen periaatteisiin, säännökseen on lisätty kokonaan uusia ja varsin tiukkoja kriteerejä vammaispalvelulain mukaisten palveluiden piiriin pääsemiselle ja esitetty sääntely tarkoittaisi n. 60-70 miljoonan euron vuosittaista kustannussäästöä vammaisten henkilöiden erityispalveluista aiemmin arvioituun ja hallitusohjelmaan kirjattuun nähden.

Esitysluonnoksessa mainittujen tavoitteiden toteutuminen ei vaadi esitettyjä muutoksia, joilla tavoitteisiin ei tosiasiallisesti päästäisi, sillä muutokset tekisivät lain yhdenvertaisesta soveltamisesta erittäin hankalaa, ja monet vammaiset ihmiset jäisivät vaille välttämättömiä palveluita. Esitysluonnoksessa todetut tavoitteet toteutuvat huomattavasti paremmin siten, että uutta lakia sovelletaan 1.1.2025 lukien sellaisena kuin se alun perin hyväksyttiin niin, että soveltamista ohjataan STM:n ja THL:n toimesta, lain toteutumista ja sen vaikutuksia seurataan tiiviisti yhteistyössä vammaisjärjestöjen kanssa ja tarvittaessa ryhdytään korjaaviin toimiin.

Tukiliitto toteaa, että valtion ja hyvinvointialueiden heikkoa talustilannetta ei tule miltään osin paikata säästämällä vakiintuneesti subjektiivisina oikeuksina turvatuista vammaispalveluista. Euroopan sosiaalisen peruskirjan valvontakäytännössä on painotettu, että talustilanteen

näkökulmasta sinänsä hyväksyttävissäkin olevat heikennykset perusoikeuksiin tulee kohdistaa muihin kuin yhteiskunnan vähäosaisimpiin. Vammaispalveluista säästäminen kohdistuu monin tavoin suomalaisen yhteiskunnan vähäosaisimpiin ihmisiin. Tämä ei ole muun muassa perus- ja ihmisoikeuksien heikennyskiellon valossa hyväksyttävää.

Jo hyväksytyssä uudessa vammaispalvelulain säädetään niin ikään subjektiivisina oikeuksina turvatuista, vamman vuoksi välttämättömistä palveluista. Soveltamisalasäännöksen muotoilulla tulee ensisijaisesti tavoitella näiden palveluiden turvaamista kaikille niitä tarvitseville eri tavoin vammaisille ihmisille sekä vammaisten ihmisten itsenäisen elämän, osallisuuden ja yhdenvertaisuuden toteuttamista Suomea sitovan YK:n vammaissopimuksen mukaisesti sen sijaan, että korotetaan jo valmiiksi mm. laissa moneen kertaan toistettujen välttämättömysedellytysten vuoksi melko korkea kynnyistä päästä lain mukaisten palveluiden piiriin.

Kuten valmistelun aiemmissa vaiheissa on korostettu, tavoitteena tulee myös olla nykyisen vammaispalvelujärjestelmän väliinpuotoajaryhmien, esimerkiksi autismi- ja neurokirjon ihmisten sekä lievästi kehitysvammaisten ihmisten, yhdenvertaisen pääsyn varmistaminen vammaispalveluiden piiriin.

Myös eduskunta edellytti uuden vammaispalvelulain voimaantulon siirron viime syksynä hyväksyessään, että erityisesti autismi- ja neurokirjon lasten palvelut varmistetaan, mitä tämä esitys ei siis nyt kuitenkaan ole tekemässä. Esitys ei myöskään eduskunnan edellyttämin tavoin turvaa sitä, että kaikki vammaiset ihmiset pääsevät tosiasiallisesti heille kuuluviin palveluihin, ja että varmistetaan hyvinvointialueille riittävät resurssit vammaisten ihmisten tarpeenmukaisten palvelujen turvaamiseksi.

Tukiliitto katsoo jäljempänä tarkemmin esitettävien perusteiden, että esitysluonnoksen mukainen sääntely toteutuessaan heikentäisi vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista ja vaarantaisi pääsyn vamman vuoksi tarvittaviin erityispalveluihin ennennäkemättömällä tavalla.

3. Päästäkö esitetyillä muutosehdotuksilla esityksen tavoitteisiin?

ei

Voit halutessasi esittää huomioita:

Tukiliitto katsoo, että esitysluonnoksella ei päästä siihen tavoitteeseen, joka koko vammaispalvelulainsäädännön uudistamisella on usean eri hallituskauden ajan ollut: varmistaa se, että eri tavoin vammaiset henkilöt pääsisivät nykyistä yhdenvertaisemmin maksuttomien vammaispalveluiden piiriin silloin, kun kyse on vamman vuoksi tarvittavasta avusta ja tuesta. Esitetyn kaltainen soveltamisalasäännös mahdollistaa esitysluonnoksessa nimenomaisesti todetuin tavoin jopa sen, että osa vammaispalveluista tällä hetkellä saavista henkilöistä ei jatkossa pääsisi vammaispalveluiden piiriin (s. 43-44), mikä on muun muassa perusoikeuksien heikennyskielto huomioon ottaen erittäin ongelmallista.

Suomi on monissa yhteyksissä, kuten YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle antamassaan määräaikaisraportissa, korostanut, että uusi vammaispalvelulaki on keskeinen instrumentti YK:n vammaissopimuksen toimeenpanossa. Tästä huolimatta soveltamisalasäännöksestä on poistettu YK:n vammaissopimukseen pohjautuva vammaisen henkilön määritelmä, vammaisuuden sosiaalinen malli sekä viittaukset vammaissopimuksen keskeisiin periaatteisiin, kuten itsenäiseen elämään, osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen. Esitetty soveltamisalasäännös poikkeaa myös näiltä osin merkittävästi jo hyväksytyyn lain soveltamisalasäännöksestä, eikä kyseistä muutosta ole lainkaan perusteltu esitysluonnoksessa. Tukiliitto katsoo, että jo hyväksytyyn lakiin sisältyvä soveltamisalasäännös on muun muassa näiltä osin huomattavasti paremmin linjassa YK:n vammaissopimuksen kanssa. Jo perusoikeuksia turvaavan lain hyväksyminen ja vahvistaminen synnyttää valtiosääntöistä suojaa nauttivia, heikentämiskiellon piiriin kuuluvia tai ainakin niihin rinnastuvia perusteltuja odotuksia. Sikäli, kun jo hyväksytty soveltamisalasäännös turvaa vammaisten henkilöiden YK:n vammaissopimuksen mukaisten oikeuksien toteutumisen paremmin kuin esitysluonnoksen mukainen säännös, esitetty lakimuutos rikkoisi toteutuessaan heikentämiskielloa tai perustuslain mukaista perusteltujen odotusten suojaa.

Esitysluonnoksen mukaisen sääntelyn hyväksyminen aiheuttaisi lisäksi merkittävän sisäisen ristiriidan uuden vammaispalvelulainsäädännön ja sen esitöiden muodostamaan kokonaisuuteen, kun jo hyväksytyyn uuden vammaispalvelulain esityöt sekä muun muassa tarkoituksena (1 §) nojautuvat vahvasti YK:n vammaissopimukseen ja siitä nousevaan argumentaatioon, joka loistaa soveltamisalan muuttamista koskevassa esitysluonnoksessa poissaolollaan. Huomattavasti aiempaa tiukemman ja heikommin vammaissopimusta toteuttavan soveltamisalapykälän säätäminen lakiin hyvin todennäköisesti vaikuttaisi lain soveltamiseen laajemminkin muun muassa niin, että itsenäisen elämän, osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseen tähtäävien palveluiden sijaan korostuu enemmän välttämättömiin perustarpeisiin vastaaminen.

Tukiliitto pitää huolestuttavana, että vaikka esityksen perusteluissa avataan nyt jonkin verran sosiaalisen toimintarajoitteen käsitettä, esitysluonnos ei kuitenkaan nimenomaisesti mainitse valmistelun eri vaiheissa keskeisesti esillä ollutta näkökulmaa, jonka mukaan vammaispalvelulainsäädännön uudistamisen yhtenä tarkoituksena on huomioida aiempaa paremmin nykyisen vammaispalvelujärjestelmän väliinputoajaryhmät. Tukiliitto toteaa, että väliinputoajaryhmien huomioimisen tavoite on nimenomaisesti mainittava, jos soveltamisalapykälää muutetaan, jotta lain soveltajat tosiasiallisesti huomioivat tämän keskeisen näkökulman. Samoin on tärkeä tällöin kaikkien vammaisten ihmisten (ml. nykyisin kehitysvammalain mukaisia palveluita saavat lievästi kehitysvammaiset ihmiset) yhdenvertaisen vammaispalveluihin pääsyn varmistamiseksi nimenomaisesti todeta se, että lain mukaisten palveluiden piiriin pääseminen ei edellytä ”vaikeavammaisuutta”, vaikea-asteiseksi määriteltyä vammaa tai toimintarajoitteen olennaisuutta, vaan vammaispalvelulain mukaisilla palveluilla vastataan vammasta johtuviin välttämättömiin avun ja tuen tarpeisiin, vaikka palveluita ei tarvittaisi runsaasti tai kaikissa tilanteissa. Ei ole lain asianmukaisen soveltamisen näkökulmasta riittävää, että näitä asioita tarkastellaan jo hyväksytyä lakia koskevassa hallituksen esityksessä 191/2022 vp.

Esitysluonnoksen mukainen soveltamisalasäännös on sanamuodoltaan vaikeaselkoinen, ja se asettaa vammaispalveluiden saamiselle useita eri kriteerejä, joiden keskinäinen painoarvo ja oikeudellinen merkitys ei ole esityksen perusteella selkeä. On perusteltua olettaa, että säännöstä on käytännössä hyvin vaikeaa soveltaa ainakaan yhdenmukaisesti, minkä vuoksi esitysluonnoksen mukaisen sääntelyn ei voida odottaa johtavan aiempaa yhdenmukaisempaan lainsoveltamiseen ja siten yhdenvertaisuuden kohentumiseen valtakunnallisella tasolla – pikemminkin päinvastoin.

Mikäli esitysluonnoksen mukainen sääntely etenee tällaisenaan, oikeuskäytäntö, joka koskee palvelun maksullisuuden / maksuttomuuden vaikutusta asiakkaan edun arvioinnissa, uhkaa kokonaan menettää merkityksensä, mikä niin ikään vaikeuttaisi lainsoveltamista jatkossa. Pidämme tarkoitushakuisena sitä, miten esityksessä on ohitettu esimerkiksi kehitysvammalain soveltamista koskevassa oikeuskäytännössä vakiintunut lähtökohta, että myös asiakkaan taloudellinen etu tulee huomioida lainvalintatilanteissa.

Esitysluonnoksen mukaisen sääntelyn hyväksyminen tarkoittaisi sitä, että yhä useampi vammaisen henkilö joutuisi epäselvässä oikeustilassa hakemaan palveluitaan koskeviin päätöksiin muutosta. Tätä ei voida pitää tarkoituksenmukaisena sen enempiä yhteiskunnan, mukaan lukien tuomioistuineläytöksen, resurssien näkökulmasta kuin inhimilliseltäkään kannalta. Esimerkiksi kehitysvammaiset ihmiset perheineen elävät usein valmiiksi hyvin kuormittavissa tilanteissa, eikä näillä ihmisillä ole välttämättä mahdollisuuksia tai voimavaroja vaatia oikeuksiaan tarvittaessa tuomioistuimessa asti.

4. Ovatko ensisijaisen lainsäädännön mukaisten palvelujen ensisijaisuutta korostavat säännökset mielestänne kannatettavia? (Vammaispalvelulain 2 §)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Tukiliitto katsoo, että yleislainsäädännön ensisijaisuus korostuu esitysluonnoksen mukaisessa soveltamisalasäännöksessä tavalla, joka lakiin päätyessään vaarantaisi vammaisten ihmisten oikeuden välttämättömiin erityispalveluihin. Yleislainsäädännön ensisijaisuus on huomioitu riittävästi jo hyväksytyyn uuden vammaispalvelulain soveltamisalasäännöksessä perusteluineen. Tältä osin ei ole tarpeen muuttaa oikeustilaa myöskään nykyiseen lainsäädäntöön verrattuna.

Yleislainsäädännön ensisijaisuuteen viitataan esitysluonnoksen mukaisissa vammaispalvelulain 2 §:n 1 ja 3 momenteissa. 1 momentin mukaan ensin arvioidaan, ovatko ensisijaisessa lainsäädännössä tarkoitettut palvelut henkilön yksilöllisen palvelutarpeen ja edun kannalta sopivia ja riittäviä, ja mikäli ne ovat, 3 momentin mukaisesti on tarkasteltava, ovatko kyseiset palvelut järjestettävissä ensisijaisen lainsäädännön mukaan. Esitysluonnoksen mukaan kummankin yleislainsäädännön ensisijaisuuteen kytketyn kriteerin arvioinnissa tulee tarkastella sitä, miten ensisijaisen lainsäädännön mukainen palvelu pitää lain sanamuodon mukaan järjestää. Esitysluonnoksen mukaan palveluiden tosiasiallinen saatavuus ei voi olla ohjaava tekijä arvioitaessa, minkä lain mukaan henkilölle myönnetään palvelua.

Tämä lähtökohta on erittäin ongelmallinen perustuslain 19 §:n, mukaan lukien välttämätöntä toimeentuloa ja huolenpitoa koskevan 19.1 §:n näkökulmasta. Mikäli ensisijaisen lainsäädännön mukaiset palvelut ovat asiakkaalle periaatteessa sopivia ja riittäviä, mutta eivät kuitenkaan käytännössä toteudu muun muassa sen takia, että yleislainsäädännön, kuten sosiaalihuoltolain, mukaisia palveluita ei ole turvattu subjektiivisina oikeuksina vaan ne järjestetään niihin varattujen määrärahojen puitteissa, vammainen henkilö voi jäädä välitilaan ilman mitään palveluita. Tämä tarkoittaisi, ettei perustuslain 19.1 §:n turvaama oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon toteudu. Tukiliitto katsoo, että soveltamisalaa koskeva sääntely on muun muassa tästä syystä välttämätöntä saattaa eduskunnan perustuslakivaliokunnan arvioitavaksi, jos esitys vietäisiin tämän sisältöisenä eduskunnan käsiteltäväksi.

Sosiaalihuoltolakia (1301/2014, SHL) on viime vuosina muutettu niin, että sen sisältämät palvelukuvaukset lähestyvät sanamuodoiltaan muun muassa nykyisen vammaispalvelulain ja myös jo hyväksytyt uuden vammaispalvelulain mukaisia palveluita. On kuitenkin huomattava, ettei SHL:lla ole esimerkiksi sen tarkoitussäännös (1 §) huomioon ottaen edes tarkoitus toteuttaa sellaisia oikeuksia, joihin vammaispalvelulainsäädännöllä on YK:n vammaissopimuksen velvoitteet huomioon ottaen puolestaan tarkoitus pyrkiä. Lisäksi on laajasti tiedossa, etteivät sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut käytännössä koskaan toteudu sellaisina, että ne esimerkiksi toteuttaisivat asiakkaan osallisuutta tai muita YK:n vammaissopimuksessa turvattuja oikeuksia. Esitysluonnoksen 2 §:n 3 momentin mukaisen ”on järjestettävissä”-kriteerin säätäminen mahdollistaisi yhtä kaikki sen, että käytännössä hyvin suuri osa vammaisten henkilöiden vammansa vuoksi tarvitsemista palveluista voitaisiin jatkossa hivuttaa järjestettäväksi yleislainsäädännön nojalla, kunhan sen sisältämät palvelut ovat lain kirjaimen tasolla riittävän kattavia, vaikka näiden palveluiden toteuttamiseen ei olisi käytännössä mahdollisuutta. Tällaisen lain säätäminen tarkoittaisi käytännössä subjektiivisten oikeuksien romuttamista suomalaisessa vammaisoikeudessa ja -palvelujärjestelmässä.

Esitysluonnoksen mukaan YK:n vammaissopimus ei määrittele, minkä lainsäädännön perusteella palvelut tulisi järjestää, ja tällä pyritään perustelemaan yleislainsäädännön ensisijaisuutta voimakkaasti korostavaa sääntelyratkaisua. Vammaissopimuksen 19 artiklaa (eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä) koskevassa yleiskommentissa nro 5 kuitenkin todetaan, että osallisuus yhteisössä tarkoittaa myös sellaisten vammaisille henkilöille suunnattujen erityispalveluiden saatavuutta, jotka mahdollistavat heidän täysimääräisen osallisuutensa ja osallistumisensa kaikilla elämän osa-alueilla (CRPD/C/GC/5, kohta 16 b). Esitysluonnoksen kaltainen sääntely, joka rajaa merkittävästi pääsyä vammaisille henkilöille tarkoitettujen erityispalveluiden piiriin ja jopa uhkaa vesittää niiden merkityksen kokonaisuudessaan, on Tukiliiton näkemyksen mukaan vastoin YK:n vammaissopimuksen 19 artiklan asettamia velvoitteita.

Voidaan ajatella, että monien vammaispalveluiden tilalle on ainakin periaatteessa järjestettävissä muita palveluita, mutta ne tarkoittaisivat esimerkiksi epäinhimillisiä laitospalveluita ja henkilön elämänpiirin kaventumista. Esitysluonnoksen mukaisella sääntelyllä voidaan joutua takaisin tilanteeseen, jossa vammaisille henkilöille turvataan vain ns. eksistenssiminimin mukaisia palveluja.

5. Onko elämänvaiheessa tavanomaisesta poikkeavaa tarvetta koskeva säännösehdotus mielestänne kannatettava? (Vammaispalvelulain 2 §)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Tukiliitto yhtyy muun muassa Heta-liiton näkemykseen, jonka mukaan tavanomaisen elämän käsitettä ei pidä ainakaan käyttää niin, että sillä rajataan vammaispalveluiden käyttöä. Tukiliitto katsoo, että säännöksen perustelut eivät ohjaa kaikilta osin sellaiseen lainsoveltamiseen, joka perustuu perus- ja ihmisoikeuspohjaisiin tulkintoihin huomioiden asiakkaan yksilöllisen tilanteen sekä jokaisen oikeuden elää omannäköistä elämää ja tehdä omaa elämää koskevia valintoja siten kuin YK:n vammaisopimuksen 19 artikla sitä koskevan yleiskommentin nro 5 kanssa tulkittuna edellyttää.

Tukiliitto yhtyy seuraavaan Heta-liiton lausunnossa todettuun: ”Ehdotukseen sisältyy kaksi hieman samaa teemaa koskevaa rajausta. 2 § 1 mom. mukaan vammaispalveluja järjestetään niille vammaisille henkilöille, jotka tarvitsevat vamman tai sairauden aiheuttaman pitkäaikaisen toimintarajoitteen johdosta välttämättä apua tai tukea tavanomaisessa elämässä. Toisaalta vammaispalveluja kuuluisi järjestää vain, jos vammaisen henkilön välttämätön avun ja tuen tarve poikkeaa siitä, mikä on henkilön elämänvaiheessa tavanomainen tarve. Nämä saattavat olla käytännön tilanteissa jännitteisessä suhteessa keskenään ja ratkaisu on vaikeaselkoinen.”

Tukiliitto katsoo, että esimerkiksi lasten kohdalla on usein hyvin hankalaa määritellä, mikä on tavanomaista ikä- ja kehitysvaiheeseen liittyvää avun ja tuen tarvetta ja mikä puolestaan vammasta tai sairaudesta johtuvaa tarvetta. Esitysluonnoksen perustelut ovat näiltä osin puutteelliset ja osin myös hyvin ongelmalliset, kun niissä (s. 55) ei esimerkiksi huomioida sitä, että varsinkin vaikeammin vammaisen vauvan tai hyvin pienen lapsen huolenpito poikkeaa yleensä merkittävästi vammattoman saman ikäisen lapsen huolenpidosta, minkä vuoksi vanhemmat tarvitsevat siihen riittävän vahvan avun ja tuen. Suurena riskinä on, että jo muutenkin yleensä erityisen kuormittuneille vammaisen lapsen vanhemmille jäisi tämän esityksen edetessä jatkossa entistä suurempi ja helposti kohtuuton vastuu lapsen vammasta johtuviin, usein hyvin vaativiin tarpeisiin vastaamisesta. Tämä syrjäyttää vanhempia työelämästä ja johtaa monesti myös siihen, että lapset päätyvät raskaampien ja kalliimpien palveluiden piiriin, kun perheet eivät ilman riittävää apua ja tukea pysty huolehtimaan heistä kotona.

6. Onko asiakkaan edun ja maksuttomuuden suhdetta koskeva tarkennus mielestänne kannatettava? (Sosiaalihuoltolain 4 §)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Esitysluonnoksen mukaan palvelun maksullisuutta / maksuttomuutta ei jatkossa lainkaan huomioitaisi asiakkaan etua arvioitaessa. Tukiliitto katsoo, että maksuttomuus on jatkossakin voitava huomioida asiakkaan etua arvioitaessa etenkin, kun kyseessä on vammasta aiheutuva palveluntarve, joka on usein elämänmittainen ja jonka vuoksi vammaisen henkilö ei ole voinut yhdenvertaisesti muiden ihmisten kanssa pyrkiä turvaamaan toimeentuloaan. Näin ollen vammaisten henkilöiden kohdalla palveluiden maksuttomuudelle on erityisiä perusteita, jotka on vakiintuneesti hyväksytty Suomen oikeusjärjestyksessä. Sosiaalioikeudellisen normaalisuusperiaatteen idea on ollut, että

maksuttomilla vammaispalveluilla vammainen henkilö saatetaan sellaiseen asemaan, jossa hän olisi ilman vammansa aiheuttamia toimintarajoitteita. Vaikuttaa siltä, että normaalisuusperiaatteesta ollaan pitkälti luopumassa esitysluonnoksen mukaisella sääntelyllä.

Tukiliitto katsoo, että normaalisuusperiaatteen ohella myös yhdenvertaisuusperiaate on ymmärretty esitysluonnoksessa kokonaan väärin, mikä ilmenee esimerkiksi seuraavasta erittäin ongelmallisesta virkkeestä: “[y]leinen yhdenvertaisuusperiaate ja normaalisuusperiaate palveluita järjestettäessä edellyttää, että palvelun käyttäjä maksaa maksullisiksi säädettyistä palveluista niistä määrättäväksi tulevan asiakasmaksun.” (s. 61) Esimerkiksi ikääntyneet ihmiset ovat muun muassa asumispalveluiden piirissä pääsääntöisesti verrattain lyhyen aikaa elämänsä lopulla, ja heillä on usein työura takanaan ja sitä kautta parempi mahdollisuus maksaa tarvitsemastaan avusta ja tuesta. Yhdenvertaisuutta tai normaalisuutta ei toteuta se, mikäli koko elämänsä vammaispalveluiden ja esimerkiksi asumisen palveluiden piirissä perusturvan varassa elävä vammainen ihminen asetetaan samaan asemaan kuin esimerkiksi ikääntynyt ja ikääntymisensä vuoksi palveluita tarvitseva ihminen.

Se, että maksuttomuutta ei voitaisi jatkossa lainkaan huomioida asiakkaan edun arvioinnissa, tarkoittaisi merkittävää oikeudellista linjanmuutosta, jota ei Tukiliiton näkemyksen mukaan voi perustella yksittäisellä, julkaisemattomalla KHO-ratkaisulla ja jättäen huomiotta esimerkiksi kehitysvammaisten ihmisten asumisen palveluita koskevassa oikeuskäytännössä vakiintuneet oikeusohjeet siitä, että myös taloudellisten näkökulmien tulee saada merkitystä asiakkaan etua arvioitaessa. Jos palveluiden maksullisuudelle / maksuttomuudelle ei anneta merkitystä, on oikeuskäytännössäkin huomioiduin tavoin riskinä, että erityislainsäädäntö menettää merkityksensä, eivätkä sen mukaiset vammaisten henkilöiden oikeudet toteudu. Ehdotettu sääntelyratkaisu veisi pohjan vamman vuoksi välttämättömien palveluiden maksuttomuudelta, joka on ollut vakiintunut periaate Suomen oikeusjärjestelmässä, ja tämä periaate on lähtökohtana myös jo hyväksyttyä vammaispalvelulakia koskevassa hallituksen esityksessä 191/2022 vp.

SHL:n 4 §:n mukaan asiakkaan etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota muun muassa siihen, miten eri toimintatavat ja ratkaisut parhaiten turvaavat tarpeisiin nähden oikea-aikaisen, oikeanlaisen ja riittävän tuen sekä asiakkaan ja hänen läheistensä hyvinvoinnin. Mikäli yleislainsäädännön mukaisen palvelun maksullisuus käytännössä estää ihmistä käyttämästä ko. palvelua, asiakkaan etu ei esimerkiksi tuen oikea-aikaisuuden näkökulmasta voi toteutua. Tukiliitto katsoo, että SHL:n 4 §:ään esitetty lisäys, jonka mukaan asiakkaan edun arvioinnissa ei otettaisi huomioon palvelusta määrättävää maksua, asettuisi myös muiltakin osin helposti ristiriitaan SHL 4 §:n sisällön kanssa. Oikeuskäytännön lisäksi SHL:n perusteluissa sekä SHL:n soveltamista mm. soveltamisoppaalla ohjattaessa on nähty myös taloudellisilla seikoilla olevan merkitystä asiakkaan etua arvioitaessa, joten uusi momentti olisi kaiken kaikkiaan varsin vahvassa ristiriidassa vakiintuneen oikeustilan kanssa.

Lisäksi on kyseenalaista, onko YK:n vammaissopimuksen asettamien ihmisoikeusvelvoitteiden sekä lasten osalta YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen, ml. lapsen edun ensisijaisuuden, valossa edes mahdollista hyväksyä säännös, joka kategorisesti kieltäisi palvelun maksullisuuden / maksuttomuuden huomioimisen asiakkaan edun arvioimisessa. Tukiliitto katsoo, että esitys on myös

tästä syystä välttämätöntä saattaa eduskunnan perustuslakivaliokunnan arvioitavaksi, jos se annetaan tällaisena eduskunnalle.

Vammaisten lasten yhdenvertaisuuden turvaamisen osalta yhdymme myös siihen, mitä Mannerheimin Lastensuojeluliitto tätä esitystä koskevassa lausunnossaan toteaa muun muassa YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen ja sen mukaisten velvoitteiden näkökulmasta.

7. Onko asiakasmaksulain säännöksiä täydentävä niin sanottu suojasäännös mielestänne kannatettava? (Vammaispalvelulain 2 §:n 4 ja 5 momentti)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Tukiliitto katsoo, että ehdotettu suojasäännös ei edes teoriassa saati hyvinvointialueiden käytännöistä kertyneiden kokemusten perusteella mitenkään riitä korjaamaan ehdotetuista muutoksista aiheutuvia perustavanlaatuisia ongelmia ja turvaamaan vammaisten henkilöiden oikeuksia. Uuden vammaispalvelulain soveltamisalasäännöksen tulee säilyä sellaisena, ettei se vaadi tällaista erillistä asiakasmaksusääntelyn systematiikasta poikkeavaa suojasäännöstä vammaispalvelulakiin.

8. Voit halutessasi esittää muita huomioita esityksestä:

Esitysluonnoksen kaltainen sääntely voisi käytännössä johtaa myös siihen hyvin ongelmalliseen tilanteeseen, että vammaiset henkilöt joutuisivat nykyistä huomattavasti yleisemmin vetoamaan yhdenvertaisuuslain 15 §:n tarkoittamiin kohtuullisiin mukautuksiin saadakseen vammansa vuoksi välttämätöntä apua ja tukea. Esitysluonnos ei tarkastele tätä tematiikkaa lainkaan.

Esityksen vaikutusten arvioinnit painottuvat hyvin vahvasti taloudellisiin vaikutuksiin ja ovat eri tavoin vammaisiin ihmisiin kohdistuvien vaikutusten, mukaan lukien perus- ja ihmisoikeusvaikutusten, osalta riittämättömiä. Niissä jätetään muun muassa täysin huomiotta se, millaiseen tilanteeseen joutuisivat esityksen toteutumisen myötä vaille vammansa vuoksi tarvitsemiaan palveluita jäävät ihmiset, eikä myöskään sitä arvioida riittävästi, keitä nämä vammaispalveluiden ulkopuolelle jäävät vammaiset ihmiset (mukaan lukien esityksessä useassa kohdin mainittu ”pieni osa” nykyisistä vammaispalveluiden käyttäjistä) ovat ja kuinka paljon heitä on. Vaikutuksia yhdenvertaisuuteen arvioidaan nähdäksemme epärealistisesti huomioiden se, miten vaikeaa uutta vammaispalvelulakia tässä esityksessä esitetyin tavoin muutettuna olisi käytännössä soveltaa.

Esityksen eteneminen olisi valtava heikennys vammaisten ihmisten oikeuksien toteutumisen näkökulmasta, ja pidämme välttämättömänä, ettei uuteen vammaispalvelulakiin tehdä sen mukaisia muutoksia. Uuden vammaispalvelulain soveltamisalasääntelyn tulee pysyä sellaisena, että niin nykyiset vammaispalvelulain ja kehitysvammalain mukaisten palveluiden käyttäjät kuin HE:ssä 191/2022 vp tunnistetut nykyiset väliinputoajaryhmät, kuten autismi- ja neurokirjon ihmiset, saavat vammansa vuoksi välttämättä tarvitsemansa erityispalvelut uuden vammaispalvelulain perusteella.

Usein erityisen haavoittuvassa asemassa oleviin vammaisiin, kuten kehitysvammaisiin ja vastaavaa tukea tarvitseviin, ihmisiin perheineen on jo kohdistunut kohtuuttomasti säästöjä ja leikkauksia uuden vammaispalvelulain voimaantulon siirron sekä näihin ihmisiin tyypillisesti vahvasti osuvien sotu- ja sote-heikennysten myötä. Tilannetta ei saa ajaa entistä pahempaan katastrofiin estämällä monen heistä pääsy jatkossa vammansa vuoksi välttämättä tarvitsemiinsa erityispalveluihin.

Kun vielä samaan aikaan sosiaalihuoltoon ollaan suunnittelemassa 100 miljoonan euron lisäsäästöjä hyvinvointialueiden talouden ollessa jo valmiiksi hyvin tiukoilla, on varmaa, ettei sosiaalihuoltolain mukaisilla palveluilla pystyttäisi riittävästi vastaamaan uuden vammaispalvelulain mukaisten palveluiden ulkopuolelle jäävien ihmisten vammasta johtuviin välttämättömiin palvelutarpeisiin, jolloin he joutuvat aivan kestämättömään tilanteeseen. Suomen kaltaisessa yhteiskunnassa ei voi olla hyväksyttävää jättää näiden haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten tarvitsemaa apua ja tukea vain läheisten tai hyväntekeväisyyden varaan, vaan siihen on löydettävissä ja täytyy löytyä tarvittavat resurssit.

Salisma Tanja
Kehitysvammaisten Tukiliitto ry